

บทบาทของเจ้าอาวาสกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน
จังหวัดปทุมธานี

The Roles of Abbots towards Traditional Buddhist Cultural Conservation in
Pathum Thani Province

พระมหานิพนธ์ เกินสกุล

PhramahaNipon Klensakul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

บทคัดย่อ

เจ้าอาวาสมีบทบาทในการดูแลรักษา การให้ความรู้ และความร่วมมือกันในการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของวัด รวมถึงการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการ ทำนุบำรุงและสงวนรักษาโบราณสถาน ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมมือกันจรรโลงรักษามรดก วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทย และเป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบ ต่อไป เจ้าอาวาสมีบทบาทในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาผู้เขียนขอยกตัวอย่าง 3 วัด ในจังหวัดปทุมธานี คือ (1) เจ้าอาวาสวัดบางหลวงทุกรูปมีการอนุรักษ์พระอุโบสถทรงไทย เป็น โบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาเป็นต้น (2) เจ้าอาวาสวัดบางเต็อทุกรูปมีการอนุรักษ์อุโบสถในรัช สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้น (3) เจ้าอาวาสวัดมะขามทุกรูปมีการ อนุรักษ์หน้าบันอุโบสถวัดมะขาม เป็นงานไม้แกะสลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑทางปีก พระหัตถ์ถืออาวุธ ตัวครุฑยืนบนตัวนาค ซ่อลายแกะสลักเป็นรูปเทพพนม ศิลปะสมัยอยุธยา เป็นต้น

คำสำคัญ: บทบาทของเจ้าอาวาส; การอนุรักษ์; มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

Abstract

The Roles of Abbots to toward the preservation sharing knowledge and participating for conservation the historical places anciently maters and arts in the temple of Buddhism. Moreover, they are cooperated with government agencies to maintain and to preserve the Buddhist historical places. This is a good sign of the confederation and sustaining the heritage of Buddhist traditional

culture as well as appearing together with Thailand as an appreciated legacy for generations in the future.

The Author would like to mention the monks who have played a role for conserving traditional Buddhist cultural heritage into three provinces as follows as examples;

(1) All of Abbots in Wat Boa-Loung maintained the Thai style of the Chapel which is the ancient place of Buddhism and is established in Ayutthaya period etc.

(2) All of Sanghas who are Abbots in Wat Phang-Deau maintained the Chapel which is established in the 5th King Rama period etc.

(3) All of abbots in Wat Makarm maintained the Gable of the Temple central hall which was constructed by using a wood carving like a Vishnu stands on the Garuda that is winding. As the hand-held weapons and the Garuda stands on Anacortes in stage by stage; and the Bouquet pattern is carved scroll like a Deity put the palms of the hands together in salute which is the art in Ayutthaya period and so on.

Keywords: The Roles of Abbots; Towards Traditional; Buddhist Cultural Conservation

บทนำ

การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ เสริมสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาดั้งเดิม นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในระดับหนึ่งให้กับชุมชนท้องถิ่นได้หากมีการจัดการทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม (กรมศิลปากร, 2544) มรดกวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอันหนึ่งของสังคมมนุษย์ เพราะวัฒนธรรมวัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกันเป็นเสมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันทีเช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณีเดียวกัน (จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์, 2543)

ส่วนการที่พระสงฆ์จะรวมกันอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจะต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนไทยทุกคนมีวิธีการ คือ 1) ศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมาย และความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่าทำ

ให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ต่อไป 2) ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนและตอบสนององกระแสวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม 3) รณรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชนตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรม ว่าเป็นเรื่อง ที่ทุกคนต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม 4. ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยใช้ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน (วิชัย ภูโยธิน และคณะ, 2553)

จังหวัดปทุมธานีเป็นจังหวัดที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร มีวัดที่ได้รับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระสงฆ์เป็นจำนวนหลายวัดด้วยกัน ในที่นี้ผู้เขียนจะขอยกมาเป็นตัวอย่าง 3 วัด ได้แก่ 1) วัดบางหลวง 2) วัดบางเตือ 3) วัดมะขาม เป็นต้น เนื่องด้วยวัดดังกล่าวมี ศาสนสถาน ที่ทรงคุณค่า ทั้งศิลปวัฒนธรรม มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจในการศึกษา มีทัศนียภาพที่สวยงาม มีบริเวณ บางวัดที่อยู่ติดกับแม่น้ำลำคลองซึ่งเต็มไปด้วยวิถีชีวิตของวัฒนธรรม และการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งวัฒนธรรมอื่นๆ ได้อย่างไร

บทบาทของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

บทบาทเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎก

หน้าที่ของพระสงฆ์เกี่ยวกับการสร้าง การรักษา และการดูแลเสนาสนะ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยเสนาสนะ จำแนกได้ 4 ประเด็น คือ (1) บทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยเสนาสนะในเสนาสนะชั้นชุกกะ (2) บทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยเสนาสนะในเสนาสนะวัตร (3) บทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยเสนาสนะในสังฆาติเสสิกขาบท และ (4) บทบัญญัติเกี่ยวกับการบริโภคเสนาสนะในปาจิตติยสิกขาบท

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต สีขาว สีดำ สีเหลืองในวิหาร ทรงอนุญาตดินแฉก ดินละเอียด ยางไม้ แปะเปียก ดินปนแฉก แปะเมล็ดพันธุ์ผักกาด ขี้ผึ้งเหลว แปะหนานเกิดไปทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าเช็ดออก พื้นหยาบสีดำไม่เกาะติด ทรงอนุญาตให้ใส่ดินปนแฉก ทำให้สีดำเกาะติดทรงอนุญาตยางไม้ น้ำฝาก เป็นต้น (วิ.จ. (ไทย) 7/295/91-92)

นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติดูแลรักษาเสนาสนะให้เป็นสถานที่น่าอาศัย เหมาะแก่การเจริญสมณธรรม เป็นเหตุให้บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสได้เลื่อมใส และยังบุคคลที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นไป พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวัตรปฏิบัติในการดูแลรักษาเสนาสนะไว้ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย ตนอยู่ในวิหารใด ถ้าวิหารนั้นสกปรก ถ้าสามารถพึงชำระให้สะอาด” ดังนั้นการดูแลรักษาเสนาสนะให้สะอาดเป็นที่เจริญหูเจริญตา สามารถทำให้บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสได้เลื่อมใส และยังบุคคลที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นไป จึงเป็นหน้าที่ของพระภิกษุโดยตรง

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกา (วิ.อ. (ไทย) 3/318/417) ได้กล่าวเกี่ยวกับการดูแลรักษาเสนาสนะไว้ ในอวาลิกวัตรว่า “พวกภิกษุเจ้าอาวาสพึงทำนุบำรุงวิหารก่อนที่เดียว ซึ่งซ่อมแซมเสนาสนะที่ชำรุดปรักหักพัง พึ่งตกแต่งสถานที่ทุกแห่งเหล่านี้ ได้แก่ ที่พักกลางคืน ที่พักกลางวัน วัจกุฎี และที่ถ่ายปัสสาวะ เรือนบำเพ็ญเพียร และทางไปวิหาร พึ่งทำกิจทั้งปวงนี้ คือ ฉาบปูนขาวที่พระเจดีย์ ทาน้ำมันที่ชุกชีเล็ก เช็ดเตียงและตั้ง”

และในการดูแลรักษาเสนาสนะนี้ ได้กล่าวไว้อีกว่า “ภิกษุผู้จำพรรษา พึ่งดูแลพระเจดีย์ แม้ในต้นโพธิ์ เรือนโพธิ์ โรงอาสนะ” เป็นต้น

สรุปได้ว่า การรักษา และการดูแลเสนาสนะเป็นหน้าที่ของภิกษุโดยมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยหรือการบริโภคเสนาสนะทั้งในเสนาสนะชั้นธกะ ในเสนาสนวัตร การใช้สอยหรือการบริโภคเสนาสนะในสังฆาติเสสสิกขาบท และในปาจิตติยสิกขาบท วิธีการดูแลรักษาเสนาสนะต่างๆ ทั้งการทำความสะอาด การซ่อมแซมที่ชำรุดปรักหักพัง จึงเป็นหน้าที่ของภิกษุ

บทบาทพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

บทบาทของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของพระสงฆ์ที่น่าสนใจ เช่น ในหมวด 5 มาตรา 31 ได้บัญญัติว่า วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2556) ปัจจุบันนี้พระภิกษุยังต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายบ้านเมือง และภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ที่มีอำนาจตามกฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ ระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติ หรือออกประกาศ โดยไม่ขัด หรือ แย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับต่อพระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทย ฉะนั้น พระสงฆ์ควรศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย มหาเถรสมาคม และกรณีปัญหาที่เคยเกิดเป็นคดี จนศาลฎีกาได้มีคำพิพากษา เพื่อพระภิกษุจะได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติให้ถูกต้องต่อไปคือ

(1) เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญา ความหมายของคำว่า เจ้าพนักงานบุคคลที่เป็นเจ้าพนักงาน มีฐานะนอกเหนือจากบุคคลธรรมดาบางประการ เนื่องจากผลของอำนาจหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติมีทั้งผลในทางคุ้มครอง และผลในทางควบคุมบุคคลผู้เป็นเจ้าพนักงานนั้น ผลทั้งปวงที่ว่านี้จะมีก็ต่อเมื่อเป็นกรณีเกี่ยวเนื่องจากหน้าที่การงานของบุคคลนั้นๆ

การที่จะมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายนั้น ๆ จะต้องทำตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดไว้ เฉพาะตำแหน่งนั้นๆ ด้วย แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะตำแหน่งเจ้าอาวาส ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รวม 2 มาตรา คือมาตรา 37 เจ้าอาวาส มีหน้าที่ดังนี้

- 1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- 2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- 3) เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

ในมาตรา 38 เจ้าอาวาส มีอำนาจดังนี้

- 1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- 2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- 3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำ

ทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับเรื่อง วัดและทรัพย์สินของวัด ในฐานะเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 และกฎมหาเถรสมาคมตามลำดับ

บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณูปการ

บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณูปการ โดยการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์เป็นสิ่งหนึ่งที่คณะสงฆ์ต้องวางรูปแบบให้ถูกต้องเหมาะสม และควรต้องมีความรู้ที่ถูกต้องอีกด้วย คือ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่าการสาธารณูปการได้แก่ (พระเทพปริยัติสุธี วรวิทย์ คงคปญโญ, 2545)

(1) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนวัตถุและศาสนสถาน

(2) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

(3) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การรับบริจาค

(4) การศาสนสมบัติของวัด

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน 2 ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและ ส่งเสริมการสาธารณูปการ การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติต้องสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำ ในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

(1) ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

(2) ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน

(3) ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญรวมถึงการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น จิตรกรรมในอุโบสถหลังเก่า เป็นต้น

(4) ควบคุมการเงินและบัญชี รับ – จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

(5) ควบคุมดูแลการเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปโดยถูกต้อง

(6) ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

ส่วนการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การรักษาดูแลทำนุบำรุง ศาสนวัตถุ และการจัดทำวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ถึงกระนั้นก็ตามพระสงฆ์จะมีเพียงหน้าที่ในการทำนุบำรุงรักษาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการอนุรักษ์ศาสนสถาน คือ ดูแลรักษาศาสนสถานให้มั่นคงถาวรและเป็นการอนุรักษ์สถานแก่อนุชนรุ่นหลังได้ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเป็นการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัดรวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของพระพุทธศาสนา

บทบาทของเจ้าอาวาสในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

บทบาทพระสงฆ์ในด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ หากกล่าวโดยพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัยกล่าวได้ว่า เป็นบทบาทในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในฐานะที่เป็นศาสนสมบัติ หรือ สมบัติในพระพุทธศาสนานั้นเอง พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิธีและแนวทางที่จะดูแลศาสนาสมบัติวัดให้ดูดีมีระเบียบเพื่อที่ใครมาพบเห็นจะได้มีความเลื่อมใสในบรรพพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเอาไว้ในสิกขาบทปาจิตติย์หมวดภูตคามวรรคในข้อที่ 4 ความว่า “ภิกษุเอาเตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้งแล้วเมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี ต้องปาจิตติย์”

พระสงฆ์มีบทบาทต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของวัดในแง่ของการช่วยซ่อมแซมบูรณศาสนวัตถุที่ชำรุด ผุพังนั้น มีสืบเนื่องมาโดยตลอด เพราะพระสงฆ์มักมีเหตุคงค์วัตรไปในที่ต่างๆ เสมอย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถาน โบราณวัตถุมากกว่าคนทั่วไป โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนาอาทิ วิหารพระพุทธรูปที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดีไม่นิ่งดูตาย เพิกเฉย พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้อาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุเหล่านั้นด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

บทบาทพระสงฆ์ในด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

บทบาทพระสงฆ์ในด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุแก่ประชาชน และพระสงฆ์สามารถดำเนินการในการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุแก่ประชาชนคือ

1) การนำเสนอข้อมูลข่าวสารทางวิชาการแก่สาธารณชน ซึ่งจะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้อง
2) การจัดทำป้ายสื่อความหมาย จะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการอนุรักษ์โบราณสถาน หากไม่มีแผนแม่บทความเร่งรัดให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ เนื่องจากการจัดทำป้ายสื่อความหมาย นอกจากจะต้องมีใจความที่ถูกต้องอ่านเข้าใจง่ายและสื่อสารได้ชัดเจนแล้ว ยังต้องพิจารณาในเรื่องรูปแบบ ขนาด และตำแหน่งที่ตั้งของป้ายที่เหมาะสมด้วยทั้งนี้ จะต้องอยู่ในหลักการไม่สร้างปัญหา กีดขวาง หรือบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน ควรให้ความกลมกลืนโดยภาพรวม ไม่เด่นข่มโบราณสถาน ไม่ตั้งอยู่บนแนวแกนสำคัญ หรือสร้างทับลงบนซากโบราณสถาน

3) ต้องควบคุมไม่ให้เกิดการติดตั้งป้ายที่เกินความจำเป็น ซ้ำซ้อน อันจะเป็นเหตุให้เกิดความรกรุงรัง กีดขวางทัศนียภาพทั้งดงาม และอาจให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกัน เมื่อมีการปรับปรุงข้อมูลให้จัดทำป้ายใหม่โดยให้ถอดถอนป้ายเดิมออกทุกครั้ง

4) ควรออกแบบป้ายสื่อความหมายให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และที่ตั้งของป้าย เพื่อประโยชน์สูงสุดในการบริการด้านข้อมูลข่าวสาร (สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, 2550)

ทุกชาติในโลกต่างพยายามแข่งขันและส่งเสริมให้ประชาชนคนในชาติของตนเป็นคนฉลาดรอบรู้ ด้วยการส่งเสริมการเรียน การสอน การศึกษาค้นคว้าในรูปแบบต่างๆ เกิดระบบการศึกษานอกโรงเรียน เกิดมหาวิทยาลัยชาวบ้าน เกิดทัศนคติศึกษาวัดวาอารามเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางด้านสังคมศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วัดโบราณที่มีชื่อเสียงจึงกลายเป็นแหล่งที่น่าสนใจ นอกจากนักท่องเที่ยวแล้วยังมีนักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ อีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องแวะเวียนเข้าไปในวัดเสมอ ฉะนั้น พระสงฆ์ และวัดจะต้องรับรู้และตอบสนองชุมชนในแง่นี้ด้วย ไม่ควรปิดกั้น หากควรส่งเสริมสนับสนุน เพราะจะเกิดผลดีแก่วัดทั้งทางตรงและทางอ้อม วัดใดมีโบราณศิลปวัตถุที่สวยงาม นอกจากจัดเก็บรักษามั่นคงปลอดภัย จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหรือถ้าจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ภายในวัดได้ยิ่งดี (กรมศิลปากร, 2544)

บทบาทพระสงฆ์ในด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยกระทรวงวัฒนธรรมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุบรรลุผลสำเร็จ โดยมีหนังสือข้อตกลงความร่วมมือกับพระสงฆ์ 4 ด้าน ได้แก่

1) ความร่วมมือด้านการศาสนา ตกลงให้ความร่วมมือในการเผยแพร่ศาสนธรรม การส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางศาสนา การส่งเสริมด้านศาสนสงเคราะห์ การส่งเสริมสนับสนุนด้าน ศาสนสัมพันธ์ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

2) ความร่วมมือด้านการศิลปะ ตกลงให้ความร่วมมือในการปกครอง คุ้มครอง อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟูและส่งเสริมในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนด้านการสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะวัฒนธรรมร่วมสมัย

3) ความร่วมมือด้านการวัฒนธรรม ตกลงให้ความร่วมมือในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการเกี่ยวกับศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ และให้บริการแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งหอวัฒนธรรม หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในวัดและศาสนสถาน ส่งเสริมการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวัดและบุคลากรทางศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนตามแนววิถีพุทธ

4) ความร่วมมือด้านบุคลากรและการวางแผน ตกลงให้ความร่วมมือในการประสานแผนการปฏิบัติงาน และมีการประสานการใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงสุด (สำนักโบราณคดี, 2550)

วัดในอดีตเป็นศูนย์กลางของการศึกษาศิลปะศาสตร์ทุกแขนง ทั้งศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ ฯลฯ โดยพระสงฆ์ที่มีความชำนาญเฉพาะในศาสตร์นั้นเป็นครูผู้สอนพระสงฆ์ยังมีวิชานวกรรม หรือ ช่าง 9 อย่างที่ศึกษาเรียนรู้ปฏิบัติกันต่อมา เพื่อประโยชน์ในการดูแลอนุรักษ์สมบัติของวัด ในทางที่ถูกที่ควร วิชานวกรรมนี้ประกอบด้วยช่างรัก ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ช่างกระจก ช่างเขียน ช่างหล่อ และช่างทาสี ซึ่งวิชาช่าง ดังกล่าวนับเป็นการรวบรวมงานหลักพื้นฐานวิชาช่างทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมประติมากรรม และจิตรกรรม พระสงฆ์ในอดีตจึงมีความรู้ในเรื่องงานช่างเป็นอย่างดี สามารถดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ อันทรงคุณค่าในวัดได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถสร้างสรรค์งานศิลปกรรมหรือเสนาสนะภายในวัดได้อย่างงดงาม

สังคมให้ความสำคัญต่อสถาบันสงฆ์อย่างมากต่อการดูแลรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมในฐานะผู้สืบทอดศาสนา และเป็นบุคคลผู้เสริมสร้างความเข้าใจในบริบทแห่งการเป็นผู้ดูแลรักษาและอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ต้องทำงานร่วมกับภาครัฐ และภาคประชาชน เนื่องจากความเป็นจริงที่ว่า การอนุรักษ์โบราณสถานมิใช่เรื่องของกรมศิลปากรแต่ฝ่ายเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเราได้ขยายขอบเขตของการอนุรักษ์โบราณสถานออกสู่มรดกวัฒนธรรม การอนุรักษ์จึงสมควรเป็นเรื่องของทุกคน พระสงฆ์จึงคิดถึงการประสานงานขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการเพื่อการอนุรักษ์ และการจัดทำรายงานเก็บบันทึกทุกขั้นตอนของการอนุรักษ์ให้เก็บไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติด้วย (สำนักโบราณคดี, 2550)

พระสงฆ์เป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการ

3) พระปฐมบรมราช พระพุทธรูปปางขัดสมาธิเพชร หล่อด้วยโลหะผสม หน้าตักกว้าง 3 ศีบ พระสูตประมาณ 40 นิ้ว สูง 50 นิ้ว สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5

ฉะนั้น พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสในวัดบางหลวงทุกรูป มีบทบาทในการช่วยกันทำนุบำรุง ปกครอง ดูแล และรักษามรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดปทุมธานีได้เป็นอย่างดี

2) วัดบางเต็อ

วัดบางเต็อ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่สำคัญคือ

- 1) อุโบสถ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
- 2) พระพุทธรูปสัมฤทธิ์เก่าแก่ ปางมารวิชัย
- 3) พระเจดีย์มอญ
- 4) ตู้พระไตรปิฎกलयทองสวยงาม 2 ตู้ และตู้ พระอภิธรรม
- 5) เรือยาวโบราณไม้ตะเคียน มีชื่อว่า นางอำพันทอง มีอายุประมาณ 300 ปี

มีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาวที่มอญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแห่งกษัตริย์ไทย ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อปีพุทธศักราช 2358 พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญส่วน หนึ่ง มาตั้งบ้านเรือนอาศัย อยู่ในตำบลบางเต็อ ทางราชการจึงตั้งชื่อตำบล เรียกว่า ตำบลบางเต็อ มาจน ทุกวันนี้

ฉะนั้น พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสในวัดบางเต็อทุกรูป มีบทบาทในการช่วยกันทำนุบำรุง ปกครอง ดูแล และรักษามรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดปทุมธานีได้เป็นอย่างดี

3) วัดมะขาม

เจ้าอาวาสวัดมะขามทุกรูปมีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุสำคัญตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในมาตรา 3 มาตรา 4 คือ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่สำคัญคือ

- 1) หน้าบันอุโบสถวัดมะขาม เป็นงานไม้แกะสลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑทงปัก พระหัตถ์ ถืออาวุธ ตัวครุฑยืนบนตัวนาค ซอลายแกะสลักเป็นรูปเทพพนม ศิลปะสมัยอยุธยา
- 2) บุษบกธรรมาสัน มีความเก่าแก่และมีลวดลายวิจิตรพิสดาร
- 3) เจดีย์ทรงระฆังหรือเจดีย์กลม เจดีย์ย่อมุม
- 4) พระพุทธรูปเก่าแก่ประจำอุโบสถ ปางมารวิชัย เป็นต้น

ฉะนั้น พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสในวัดมะขามทุกรูป มีบทบาทในการช่วยกันทำนุบำรุง ปกครอง ดูแล และรักษามรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดปทุมธานีได้เป็นอย่างดี

สรุป

พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น (1) บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถานฯ คือ 1) บทบาทพระสงฆ์ในด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ 2) บทบาทพระสงฆ์ในด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุแก่ประชาชน 3) บทบาทพระสงฆ์ในด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลในการทำนุบำรุงและสงวนรักษาเอกสารโบราณ ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมมือกันจรรโลงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาติให้ดำรงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป

บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง 3 วัดในจังหวัดปทุมธานี คือ (1) เจ้าอาวาสวัดบางหลวงทูลกระหม่อม พระมหาบุญมา ถาวรรณโมเป็นต้นได้มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุสำคัญตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เช่น พระอุโบสถทรงไทยโบราณ โบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา (2) เจ้าอาวาสวัดบางเตือทูลกระหม่อม พระอธิการสำรวยเป็นต้น ได้มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่สำคัญ เช่น อุโบสถ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ (3) เจ้าอาวาสวัดมะขามทูลกระหม่อม พระครูวิศาลสารนาทเป็นต้น ได้มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่สำคัญ เช่น หน้าบันอุโบสถวัดมะขาม เป็นงานไม้แกะสลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑกางปีก พระหัตถ์ถืออาวุธ ตัวครุฑยืนบนตัวนาค ซ่อลายแกะสลักเป็นรูปเทพพนม ศิลปะสมัยอยุธยาเป็นต้น จากบทความเรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดปทุมธานี ผู้เขียนพบว่ายังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า เช่น 1. ศึกษาวินัยการปกครองของเถียงพระพุทธรูปในจังหวัดปทุมธานี 2. ศึกษาวินัยการปกครองของเถียงพระพุทธรูปในจังหวัดปทุมธานี 3. ศึกษาวินัยการปกครองของเถียงพระพุทธรูปในจังหวัดปทุมธานี

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2544). *คู่มือถวายนามความรู้แต่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์.
- ไชแสง สุขะวัฒนะ. (2528). *การอนุรักษ์ โบราณสถานและงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์. (2543). *การจัดองค์การทางสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

- นนทพร วันงาม. (2554). *ปทุมธานี เมืองแห่งสายน้ำและวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วี.เอส. กรุ๊ป.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชัย ภูโยธิน และคณะ. (2553). *หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. (2550). *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). *ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2556). *คู่มือพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักโบราณคดี. (2550). *การดูแลทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมของชาติของพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร.